

RAPORT PËRMBLEDHËS

Dita e Hapur Globale e Kombeve të Bashkuara

për Gratë, Paqen dhe Sigurinë 2018

Fokusi në pjesëmarrjen politike
të grave në Kosovë

Mars 2018, Prishtinë

Raport përmbledhës

Dita globale e OKB-së për gratë, paqen dhe sigurinë

Me fokus në pjesëmarrjen e grave të Kosovës në politikë

E drejta e autorësisë © UNMIK, Mars 2018, Prishtinë

HISTORIKU

Më 5 mars 2011, Misioni i Administratës së Përkohshme të Kombeve të Bashkuara në Kosovë (UNMIK) dhe UN Women organizuan Ditën e tetë globale të Kombeve të Bashkuara për gratë, paqen dhe sigurinë në Kosovë, e cila u fokusua në pjesëmarrjen politike të grave. Kombet e Bashkuara e kanë shpallur Ditën e hapur globale në vitin 2010 me qëllim të rishikimit të zbatimit të Rezolutës 1325 të Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara për gratë, paqen dhe sigurinë. Sot, ditët e hapura globale organizohen në mbarë botën dhe ofrojnë mundësinë që gratë të theksojnë përvojat, sfidat dhe përpjekjet e tyre në avancimin e paqes dhe sigurisë.

E miratuar në vitin 2000, Rezoluta 1325 e Këshillit të Sigurimit të OKB-së konfirmon se qasja e barabartë e grave dhe pjesëmarrja e plotë e tyre në strukturat e pushtetit është thelbësore për ruajtjen dhe avancimin e paqes dhe të sigurisë. Në aspektin e pjesëmarrjes së grave në politikë dhe përfaqësimit të tyre në institucionet e Kosovës pas zgjedhjeve të përgjithshme dhe atyre komunale në Kosovë të vitit 2017, ka pasur përparime, por edhe ngecje. Përderisa kuota prej 30 për qind e paraparë në Ligjin për zgjedhje është respektuar në të dy palët e zgjedhjeve, kushti për pjesëmarrje të barabartë të meshkujve dhe grave, i paraparë në Ligjin për barazi gjinore, ka mbetur i paplotësuar.

Përfaqësimi i grave në pozita udhëheqëse të nivelit qendror ka qenë gjithashtu i kufizuar, ndërsa udhëheqësit e të gjitha partive kryesore politike ende mbesin meshkujt. Brenda qeverisë së re, në mesin e 21 ministrave, vetëm dy janë femra. Janë vërejtur edhe zhvillime pozitive, duke përfshirë faktin se dy nga pesë zëvendëskryetarët e Kuvendit të Kosovës janë femra dhe 7 nga 14 komisione parlamentare udhëhiqen nga gratë. Në nivel lokal, nga 204 kandidatë sa kanë garuar për kryetar komune, vetëm tetë kanë qenë femra. Përfaqësimi i grave në kuvendet komunale ka shënuar rritje nga 34.10% (339 gra) sa ishte në vitin 2013, në 35.52% në vitin 2017 (356 gra).

Sido që të jetë, një numër pengesash në pjesëmarrjen e efektshme të grave ende mbesin, duke përfshirë mungesën e përkrahjes substanciale të partive politike dhe, posaçërisht të lidhshimit partiak, për gratë kandidate dhe fushatat e tyre. Pjesëmarrja e ulët e grave në politikë gjithashtu ndërlihet me proceset e përzgjedhjes dhe emërimit brenda partive politike, të cilat ndikojnë në pozitat e tyre si kandidate dhe vendimmarrëse. Normat patriarkale të rrënjësura thellë po ashtu kërkojnë përpjekje më të mëdha në ndërtimin e një vullneti më të madh politik për pjesëmarrjen e grave në politikë.

Dita e hapur globale e këtij viti ka pasur për qëllim rritjen e vetëdijesimit lidhur me sfidat dhe pengesat ekzistuese për pjesëmarrjen e grave në politikë dhe formulimin e rekomandimeve vizionare për përkrahje të ndryshimeve të mundshme të politikave dhe të legjislacionit. Në këtë konferencë janë bashkuar më shumë se 150 gra udhëheqëse politike nga niveli qendror dhe ai lokal, zyrtare të qeverisë, përfaqësuese të bashkësisë ndërkombëtare, të shoqërisë civile, të qarqeve akademike, të organizatave të grave dhe aktiviste për çështje të rinisë.

SESIONI HAPËS

Gjatë fjalimit të tij hyrës, Përfaqësuesi Special i Sekretarit të Përgjithshëm dhe shefi i UNMIK-ut, Zahir Tanin, ka folur për fuqizimin e pamjaftueshëm të grave në politikë. Ai theksoi se përdërisa Kosova ka shënuar përparim në një numër fushash, përvoja e zgjedhjeve të fundit ka treguar se pjesëmarrja e efektshme e grave në politikë jo domosdo shndërrohet në pjesëmarrje të efektshme në vendimmarrje, posaçërisht në mungesë të grave në postin e zëvendëskryeminstres apo të

kryetares së komunës në Kosovë, dhe faktit se vetëm dy femra janë ministre nga gjithsej 21 ministra, si dhe nga 72 zëvendësministra, vetëm 7 janë femra. Ai theksoi rëndësinë e pjesëmarrjes së grave në politikë për avancimin e drejtësisë gjinore dhe kërkoi përkushtim më të madh politik në luftimin e normave patriarkale të rrënjosura thellë, si dhe sigurimin që klima politike të jetë e lirë nga stereotipet negative gjinore e dhuna.

Zëvendëskryetari i Kuvendit të Kosovës, z. Xhavit Haliti, gjatë fjalimit të tij tha se për dallim nga e kaluara, në zgjedhjet e vitit 2017, pothuajse të gjitha gratë kandidate janë zgjedhur pa nevojën e aplikimit të kuotës dhe vetëm në bazë të meritave të tyre njerëzore e profesionale. z. Haliti nënvizoi se Kosova ka një kornizë ligjore dhe mekanizma mjaft gjithëpërfshirëse për barazinë gjinore dhe pjesëmarrjen në politikë, dhe përmendi një numër ligjesh të shpallura nga Kuvendi, përmes të cilave sigurohet statusi i barabartë i grave dhe mbrojtja e të drejtave të tyre. Ai gjithashtu vuri në pah rëndësinë e fuqizimit të mëtejshëm të grave në bazë të

rolit të tyre të vlefshëm në shoqëri dhe nevojës për angazhimin e tyre të shtuar në zhvillimin e Kosovës.

Udhëheqësja e UN Women në Kosovë, znj. Flora Macula, foli për marrëdhënien esenciale mes pjesëmarrjes së gruas në politikë dhe shoqërisë më të drejtë. Ajo nënvizoi se paqja dhe zhvillimi i qëndrueshëm nuk janë të mundshme pa pjesëmarrjen e barabartë dhe përfshirjen e plotë të grave në të gjitha fazat e zhvillimit. Znj. Macula po ashtu theksoi nevojën e demokratizimit të partive politike si një faktor kyç i përfshirjes së grave në vendimmarrje. Ajo gjithashtu vuri në pah rëndësinë e rritjes së angazhimit me meshkuj dhe djem, dhe ftoi gratë

që tanimë kanë pozita në pushtet që të krijojnë kushte për fuqizimin e grave dhe vajzave të tjera.

Fjalimet hyrëse ua hapën rrugën tri sesioneve tematike, të cilat u zhvilluan përmes diskutimeve në panele, të pasuara me pyetje të pjesëmarrësve. Secili sesion ka ofruar mundësinë e tregimit të përvojave të grave kandidate, duke përfshirë të arriturat e bëra dhe pengesat e vazhdueshme, me të cilat gratë ballafaqohen në arritjen e barazisë më të madhe në organet vendimmarrëse të të gjitha niveleve në Kosovë.

SESIONI 1

Përvoja e grave nga zgjedhjet e përgjithshme dhe ato komunale në Kosovë

Në këtë sesion u zhvillua në bisedë interaktive me kandidatet femra të zgjedhjeve të përgjithshme dhe atyre komunale të vitit 2017. Folëset theksuan dhe diskutuan të arriturat dhe sfidat lidhur me pjesëmarrjen e grave të Kosovës në politikë.

Moderatore: znj. Flora Macula, shefe e UN Women në Kosovë

Folëse:

- znj. Aida Dërguti, zëvendëskryetare e Kuvendit të Kosovës (Vetëvendosje)
- znj. Valdete Idrizi, kandidate për kryetare të komunës në Mitrovicë të Jugut (PDK)
- znj. Mimoza Kusari-Lila, ish-kryetare e komunës së Gjakovës (Alternativa)
- znj. Emilija Rexhepi, kryetare e Partisë së Re Demokratike të Kosovës dhe ish-zëvendëse e kryetarit të komunës në Kuvendin Komunal të Prizrenit, si dhe ish-zëvendësministre për Zhvillim Ekonomi dhe Energji.

Duke folur për rrugëtimin e saj në politikë, **znj. Aida Dërguti** përshkroi të arriturat e saj si rezultat i drejtpërdrejtë i punës dhe i kontaktit të afërt me zgjedhësit gjatë viteve. Ajo deklaroi se i ka trefishuar rezultatet në zgjedhjet e përgjithshme të vitit 2017 jo sepse ka pasur mbulueshmëri më të madhe mediale, por sepse ka qenë e njohur dhe e respektuar mirë nga votuesit. znj. Dërguti vuri në pah se angazhimi politik i grave duhet të ndodh gjatë një periudhe afatgjate përmes aktivizimit të rritur partiak të femrave dhe jo vetëm përmes hyrjes së grave në politikë me rastin e kandidaturave të tyre.

Për **znj. Mimoza Kusari-Lila**, për të pasur sukses në politikë nga gratë pritet që të punojnë më shumë sesa meshkujt dhe që vazhdimisht të dëshmojnë vetën. Duke folur për të kaluarën e saj si kryetare e komunës, ajo tha se aktivisht ka provuar të krijojë mekanizma përkrahës për fuqizimin e gruas, e posaçërisht për fuqizimin e vajzave, duke përfshirë edhe ndarjen e buxhetit në baza gjinore në komunën e saj. **znj. Emilija Rexhepi** gjithashtu foli për barrën e dyfishtë, me të cilën gratë në politikë ballafaqohen në balancimin e jetës profesionale me atë personale. Ajo ia atribuojë suksesin e saj në politikë shumë viteve të kaluara në shoqëri civile, duke punuar nga afër me njerëzit dhe duke u marrë me sfidat e tyre të përditshme.

znj. Valdete Idrizi nga ana tjetër foli për atë se si sfidat e bën më të fortë derisa garante për kryetare të komunës së Mitrovicës së Jugut dhe se si i është dashur ta luftoj perceptimin e përgjithshëm se një grua nuk mund të jetë kryetare e komunës pasi që nuk është “e fortë” sa duhet. Ajo tha se shpesh ndjehej e tendosur kur në takimet e nivelit të lartë njerëzit u flisnin vetëm meshkujve rreth saj, por më vonë kishte kuptuar se kjo po ndodhte jo për shkak se meshkujt nuk dëshironin të shihnin një grua në pushtet, por thjesht sepse nuk ishin të mësuar me një gjë të tillë. Pasi që kishte kuptuar këtë, ajo u motivua që të vazhdojë me punën e saj dhe të avokojë për pjesëmarrjen e grave në politikë.

Të gjitha panelistet u pajtuan se gratë që vendosin t’i hyjnë udhës së politikës ballafaqohen me pritje më të larta dhe me standarde të dyfishta, duke filluar nga tejkalimi i presioneve në familje, i vlerave patriarkale dhe i sfidës së përditshme të dëshmimit para zgjedhësve. Ato po ashtu u dakorduan se meritojnë të jenë aty dhe se nuk kanë ardhur vetëm për shkak të kuotës, por falë profesionalizimit, vizionit dhe kapacitetit të tyre. Panelistet theksuan nevojën e fuqizimit të bashkëpunimit ndërsektoral me shoqatat e grave afariste, shoqërinë civile dhe me strukturat vendimmarrëse në nivel qendror e lokal me qëllim të krijimit të mekanizmave mbështetës për fuqizimin e grave dhe vajzave.

SESIONI 2

Trajtimi i pengesave strukturore në pjesëmarrjen e grave në politikë

Në këtë sesion u identifikuan faktorët kryesorë, të cilët mundësojnë dhe pengojnë pjesëmarrjen e gruas në politikë. Aty u shtjelluan temat, siç është qasja e kandidateve femra në resurse dhe media, dhe niveli i përkrahjes së femrave nga partitë politike. Gjithashtu janë diskutuar edhe mentaliteti i rezistencës ndaj pjesëmarrjes së gruas, duke përfshirë edhe praninë e diskriminimit gjinor dhe stereotipizimit brenda diskursit publik dhe mediave.

Moderator: Ambasadori Jan Braathu, shef i Misionit të OSBE-së në Kosovë

Folëset:

- *znj. Luljeta Demolli*, drejtoreshë ekzekutive, Qendra Kosovare për Studime Gjinore (QKSGj)
- *znj. Ajete Kerqeli*, eksperte për çështje gjinore, Demokracia për Zhvillim
- *znj. Jeta Krasniqi*, menaxhere e projektit, Instituti Demokratik i Kosovës
- *znj. Jovana Radosavljevic*, drejtoreshë ekzekutive, New Social Initiative

Në fjalimin e tij hyrës, **ambasadori Jan Braathu** tha se analiza e rezultateve të zgjedhjeve lokale dhe parlamentare të vitit 2017, si dhe përbërja e qeverisë tregojnë se ende mbetin shumë sfida për gratë në Kosovë lidhur me pjesëmarrjen e tyre të efektshme në politikë dhe në vendimmarrje. Ai tha se zgjedhjet e ardhshme do të jenë mundësi e mirë për inkurajimin e përfshirjes më të madhe të grave në strukturat udhëheqëse të partive politike. Ambasadori Braathu gjithashtu nënvizoi se asnjë shoqëri nuk mund të lulëzon nëse një pjesë e saj nuk është e përfshirë, dhe i ftoi politikanët meshkuj që t'i përkrahin gratë, pasi që duke bërë një gjë të tillë, ata krijojnë mundësi për vetën e tyre. Ai gjithashtu theksoi rëndësinë e angazhimit me djemtë e ri në avancimin e kuptueshmërisë më të madhe të barazisë gjinore që në moshën e hershme.

Ngjashëm me këtë, **znj. Luljeta Demolli** vuri në pah se mendësia patriarkale ende është e pranishme në Kosovë dhe se sinjali që u dërgohet grave dhe vajzave është “rrini larg nga vendimmarrja”. Kjo, siç tha ajo, dekurajon vajzat e reja nga angazhimi në karrierën politike. Ajo theksoi nevojën që mediat dhe partitë politike të luajnë rol më të madh në nxitjen e ndryshimit. **znj. Ajete Kerqeli** tha se përkundër kornizës mjaft gjithëpërfshirëse ligjore, mendësia patriarkale ende mbetet një nga pengesat kryesore në pjesëmarrjen e grave në politikë. Ajo foli për “kulturën mbizotëruese të dominimit të meshkujve” që jo gjithmonë ua mundëson partive politike që jenë të hapura dhe inkurajuese për kandidatet gra.

znj. Jeta Krasniqi përshkroi se ku qëndron problemi me mungesën e vullnetit politik për fuqizimin e pjesëmarrjes së gruas në të gjitha strukturat e partive politike. Sipas saj, udhëheqësit e partive politike nuk i perceptojnë gratë si “asete”, por thjeshtë si “kuota”, dhe se pa vullnet politik për ndryshimin e kësaj mendësie, ajo argumenton se realiteti nuk do të ndryshohet.

znj. Jovana Radosavljević deklaroi se gratë që hyjnë në politikë janë të stereotipizuara dhe klontrollohen pavarësisht se cilit komunitet i përkasin. Ajo thotë se në përgjithësi njerëzit mendojnë se gratë janë “shumë të buta” që të merren me politikë dhe se vendi i tyre duhet të jetë “në kuzhinë apo te rrobalarësja”. Sipas saj, pengesë tjetër për gratë është fakti se ato kanë tendencë që mos t’u besojnë grave të tjera apo mos t’i përkrahin ato. Duke iu referuar komunitetit serb të Kosovës, ajo shtoi se kandidatet politike femra shpesh u mungon infrastruktura për realizimin e fushatave të efektshme politike.

Ngjashëm me këtë, **znj. Pranvera Lipovica** theksoi nevojën që partitë politike të shkojnë përtej plotësimit të thjeshtë të kuotës prej 30% dhe të investojnë më shumë në fuqizimin e gruas brenda strukturave partiake. Ajo gjithashtu nënvizoi mendësinë patriarkale dhe tendencën më të madhe të mediave për kontrollin e grave politike sesa të meshkujve, si faktorë që kontribuojnë në pjesëmarrjen e ulët të femrave në politikë.

Panelistët u pajtuan se pengesat kryesore strukturore në pjesëmarrjen e grave në politikë janë si në vijim: 1) ekzistimi i vlerave thellësisht të rrënjosura patriarkale dhe i stereotipeve gjinore për rolin dhe pozitën e gruas në shoqëri; 2) mungesa e vullnetit politik brenda partive politike për promovimin e kandidatet femra, posaçërisht në rolet udhëheqëse; 3) mungesa e qasjes së grave në resurse dhe media gjatë fushatave të tyre dhe 4) prania e diskriminimit gjinor dhe stereotipeve në media.

SESIONI 3

Shqyrtimi i kuotave gjinore: ende i shërbejnë qëllimit të tyre apo ka nevojë për reforma?

Në këtë sesion fokusi u vë në kuotat e përfaqësimit gjinor, të parapara në rregullat zgjedhore të Kosovës. Gjatë këtij sesioni po ashtu u preken mospërputhjet mes Ligjit për zgjedhjet, ku parashihet që së paku 30% të kandidatëve të listës së kandidatëve të çdo partie politike të jenë femra, dhe Ligjit për barazi gjinore, ku obligohen partitë politike të ndërmarrin masa për arritjen e përfaqësimit të barabartë të femrave dhe meshkujve. Panelistët gjithashtu trajtuan meritat dhe efektshmërinë e sistemit të kuotës dhe i dhanë rekomandimet për reformat e ardhshme.

Moderator: z. Christopher Coleman, Zëvendëspërfaqësuesi Special i Sekretarit të Përgjithshëm (ZPSSP)

Folësit:

- *znj. Edi Gusia*, shefe ekzekutive e Agjencisë për Barazi Gjinore
- *znj. Duda Balje*, kryetare e Komisionit të Kuvendit të Kosovës për të drejta të njeriut, barazi gjinore, persona të zhdukur dhe peticione

- *znj Valdete Daka*, kryetare e Komisionit Qendror Zgjedhor
- *z. Hilmi Jashari*, Avokat i Popullit, Institucioni i Avokatit të Popullit

ZPSSP Christopher Coleman hapi sesionin duke theksuar se kuotat gjinore kanë kontribuar drejtpërdrejtë në pjesëmarrjen e grave në Kosovë, dhe argumentoi se pa to gjasat do të ishin të vogla që gratë të arrinin pjesëmarrjen prej 30%. Megjithatë, ai vuri në pah se sfidat me kuota ende mbesin dhe se ato janë mirë të dokumentuara edhe në aspektin ndërkombëtar. ZPSSP Coleman gjithashtu theksoi se mjaft shpesh partitë angazhojnë femrat thjeshtë për t'i plotësuar kuotat ligjore dhe jo në bazë të fakteve se pjesëmarrja e barabartë e grave dhe meshkujve në vendimmarrje është kusht i nevojshëm për funksionimin më të mirë të shoqërisë demokratike.

znj. Edi Gusia tha se përkundër ekzistimit të kornizës së fuqishme legjislative në Kosovë, nevojiten masa të tjera për të siguruar pjesëmarrjen e barabartë të grave në politikë dhe në vendimmarrje. Sipas asaj, fokusi duhet të vihet në zbatimin e kuotës prej 50 për qind në Kuvend dhe rishikimin e të gjitha ligjeve me qëllim të harmonizimit të tyre me Ligjin për barazi gjinore. **znj. Duda Balje** foli për atë se si është zgjedhur për herë të parë falë kuotës dhe aktualisht është deputete në mandatin e saj të tretë si rezultat i angazhimit të saj me komunitetin. Ajo dha argumente në favor të kuotës prej 50 për qind, duke vë në pah se skena politike në përgjithësi dhe Kuvendi në veçanti do të përfitonin nga numri më i madh i grave.

znj. Valdete Daka deklaroi se futja e kuotave ua ka mundësuar grave që të kenë ulëse në Kuvendin e Kosovës që përndryshe do të ishin të paimagjinueshme. Ajo theksoi nevojën për ndryshimin e Ligjit për barazi gjinore për ta bërë të obligueshme që të gjitha listat e kandidatëve të përfshijnë 50 për qind gra. Ajo gjithashtu nënvizoi nevojën për ndryshimin e mendësisë, duke argumentuar se ka nevojë të ketë më shumë ndërveprim me meshkujt dhe djemtë për gjëra të tilla. **z. Hilmi Jashari** vuri në pah nevojën për të siguruar zbatimin e Ligjit për barazi gjinore. Ai theksoi se edhe pse institucionet janë përgjegjëse për zbatimin e kuotës prej 50 për qind, aktualisht për mosrespektimin e kësaj kuote askush nuk jep përgjegjësi.

Panelistët u pajtuan se ka nevojë për si në vijim: 1) të bëhet reforma zgjedhore, të rishikohen të gjitha ligjet dhe të bëhen ndryshimet e nevojshme për të plotësuar standardet e caktuara sipas Ligjit për barazi gjinore; 2) të rritet llogaridhënia e autoriteteve për moszbatimin e Ligjit për barazi gjinore; 3) të sigurohet demokratizimi i partive politike përmes emërimit të grave në pozita udhëheqëse dhe ofrimit të përkrahjes më të madhe për to gjatë fushatave; 4) të inkurajohen partitë politike për t'iu paraprirë gjërave dhe për të punuar me femra dhe meshkuj të ri në mënyrë që ata të mund t'i zhvillojnë përvojat e tyre politike, të kenë ekspozim më të gjatë dhe të përgatiten për hyrje në politikë dhe 5) të vazhdohet me aplikimin e kuotave në Kosovë, por të sigurohet njëkohësisht trajtimi i çështjeve më të gjëra shoqërore dhe kulturore me qëllim të heqjes së pengesave strukturore për pjesëmarrjen e grave në politikë.

KONKLuzionet dhe Rekomandimet

Në fjalën e tij përmbyllëse, PSSP Tanin identifikoi tri kushte që mbesin thelbësore në avancimin e pjesëmarrjes së efektshme të grave në politikë në Kosovë: 1) luftimi normave thellësisht të rrënjësura patriarkale dhe ekzistimi i mjedisit politik pa stereotipizime negative gjinore dhe pa dhunë; 2) sigurimi i përkrahjes substanciale të partive politike dhe posaçërisht nga lidhshipi partiak për kandidatet femra dhe 3) rritja e përkrahjes për gratë e zgjedhura dhe fuqizimi i zërave të tyre me qëllim të rritjes së ndikimit në proceset e vendimmarrjes.

Në këtë konferencë u **riafirmua** besimi se demokratizimi i partive politike është kyç për rritjen e pjesëmarrjes së grave në politikë dhe u **theksua** nevoja për vullnet më të madh politik për t'u siguruar që mjedisi politik të mos ketë diskriminim dhe anim gjinor. Gjatë diskutimeve u nënvizua si sukcesi, ashtu edhe sfidat lidhur me pjesëmarrjen e grave pas zgjedhjeve parlamentare dhe lokale të vitit 2017 në Kosovë, duke theksuar **njëzëri** se duhet të bëhet më shumë për fuqizimin e pjesëmarrjes së efektshme të grave në politikë dhe vendimmarrje, posaçërisht në pozita të larta dhe në rolet udhëheqëse brenda partive politike dhe në qeveri. Pjesëmarrësit u **pajtu**an se edhe pse ekziston korniza e fuqishme ligjore për përkrahje të pjesëmarrjes së grave në politikë, nevojiten masa të shtuara për përshtatjen e kuotave gjinore, të parapara në ligjet e lidhura me zgjedhjet me ato në Ligjin për barazi gjinore.

Të gjithë u pajtu

an se ka nevojë për ndryshim dhe se angazhimi me meshkujt dhe djemtë e ri në sfidimin e normave patriarkale dhe stereotipeve gjinore për pjesëmarrjen e grave në politikë është kusht thelbësor për arritjen e këtij ndryshimi.

Rekomandimet kyçe

Legjislative dhe të politikave:

- ➔ Kuvendi i Kosovës duhet: a) të harmonizojë tërë legjislacionin në frymën e standardeve për barazi gjinore, të parapara në Ligjin për barazi gjinore, duke përfshirë caktimin e kuotës prej 50 për qind në Ligjin për zgjedhjet e përgjithshme dhe lokale dhe b) autoritetet të konsiderohen përgjegjëse për moszbatimin e Ligjit për barazi gjinore përmes zbatimit të dënimeve dhe gjobave;
- ➔ Qeveria duhet të vlerësojë dhe, sipas nevojës, të reformojë sistemin zgjedhor për të siguruar pjesëmarrje më të madhe të grave;
- ➔ Institucionet dhe agjencitë qeveritare duhet të caktojnë synime specifike dhe të zbatojnë masa për rritjen e numrit të grave në pozita udhëheqëse dhe vendimmarrëse;

- ➔ Gratë në vendimmarrje duhet të jenë proaktive në avancimin e agjendës për barazi gjinore dhe të sigurojnë që barazia gjinore të jetë pjesë e të gjitha strategjive dhe planeve punuese të institucioneve;
- ➔ Përderisa është i rëndësishëm vazhdimi i analizës dhe i raportimit të statistikave gjinore, është thelbësore të kuptohet ndërlikueshmëria e sfidave që ndikojnë në këta numra, dhe të ndërmerren veprime konkrete për trajtimin e tyre. Kuotat nuk duhet të shihen vetëm si obligim, por si mënyrë për mundësimin e vendimmarrjes demokratike.

Normat dhe sjelljet shoqërore:

- ➔ Duke filluar nga familja, ka nevojë për trajtimin e mendësisë patriarkale dhe kundërshtimin e perceptimeve shoqërore për pjesëmarrjen e grave në politikë dhe vendimmarrje;
- ➔ Shoqëria duhet të njeh dhe të pranon se ndarja e punës dhe e përgjegjësisë familjare mes grave dhe meshkujve është thelbësore për përfshirjen e grave në politikë;
- ➔ Institucionet arsimore duhet të zhvillojnë një kurrikul qytetar për djemtë dhe vajzat ku avokohet dhe promovohet barazia gjinore, duke filluar nga mosha e hershme për t'u siguruar kështu që brezat e ardhshëm të jenë më pranues ndaj pjesëmarrjes së barabartë të grave;
- ➔ Mediat duhet të kenë mbulueshmëri të barabartë dhe të paanshme ndaj kandidateve femra para zgjedhjeve dhe pas tyre, si dhe të ndërmarrin përpjekje më të mëdha për të siguruar raportim pozitiv gjinor;
- ➔ Mediat duhet të përfshijnë çështje të ndërlidhura me aspektet gjinore gjatë debateve zgjedhore dhe të reflektojnë më shumë barazi gjinore brenda raportimeve të tyre për zgjedhjet;
- ➔ Organizatat e shoqërisë civile përmes projekteve duhet të ofrojnë programe të trajnimit, përmes të cilave rritet aftësia e grave për pjesëmarrje në proceset e politikëbërjes dhe për ndikim në to.

Vullneti politik dhe lidshipi:

- ➔ Partitë politike duhet t'i rishikojnë strukturat partiake dhe proceset e brendshme me qëllim të identifikimit dhe të trajtimit të mëpasëm të çfarëdo elementi që pengon pjesëmarrjen e grave;
- ➔ Partitë politike duhet të sigurojnë përfshirjen e çështjeve dhe prioritetëve gjinore në agjendat e tyre politike;
- ➔ Udhëheqësit e partive politike duhet të sigurojnë angazhim dhe përkrahje të qëndrueshme për gratë kandidate, duke përfshirë dhënie të barabartë të resurseve dhe qasjes në media. Barazia gjinore nuk duhet të diskutohet vetëm brenda grupeve të mbyllura të grave, por duhet të jetë pikë prioritare e agjendës në takimet e partive politike dhe në procedurat e tyre;
- ➔ Partitë politike duhet të zhvillojnë nisma për sigurimin e pjesëmarrjes së plotë të grave në të gjitha strukturat politikëbërëse partiake dhe në proceset e emërimeve zgjedhore;
- ➔ Partitë politike duhet të bëjnë më shumë në trajtimin e mendësisë patriarkale, në rritjen e demokracisë së tyre të brendshme dhe në të qenit më përfshirëse dhe më pak diskriminuese.